

10. Den moderna pessimismens lära om familjelivet.*)

Det kan tilläfsventyrs intressera denna tidskrifts läsare, att genomögnna en kort öfversigt af de minst sagt besynnerliga åsigter om familjelivet, som utgöra ett mycket betecknande drag i en världsåsig, som i våra dagar tillvunnit sig en så betydande spridning som den pessimistiska. Den, som är lycklig nog att äga det bästa, jordelivet kan skänka en människa, ett verkligt hem på jorden, skall utan tvifvel finna dessa åsigter så befängda, att han ej vet om löjet eller medlidandet skall vara den herrskande grundtonen i de känslor, med hvilka han emottager en framställning af dem. Den åter, som gjort en annan erfarenhet af lifvet, skall, om han är uppriktig, nödgas erkänna, att det funnits stunder i hans lif, då han känt sig frestad till ett syndafall, sådant som det, att i sin själs innersta gifva rum åt en mer eller mindre pessimistisk världsåsig. En hvar är ett barn af sin tid och mäktigt är den tid, i hvilken vi lefva, anfrätt af pessimismens kräfte — ja, detta är väl vår tids farligaste sjukdom. Pessimismen kan väl, äfven den, äga sitt relativa berättigande och sin mission att fylla. Men den är en *farlig* lära, ty den leder sina anhängare, icke till den djupa förtviflan, som för många är vägen till en andens verkliga pånyttfödelse, utan till det missmod, som ingenting tror och ingenting vill, till det värsta af allt, som kan drabba en människa — ledsnad vid lifvet och fruktan för döden.

Vi sade, att pessimismen i våra dagar är vidt utbredd. I sin rena form, satt i teori som en fullständig världsåsig, har

*) Pessimismen har som bekant utgått från A. Schopenhauer och vidare utvecklats genom Hartman. Dock lär den sistnämnde hafva under senare år betydligt modifierat sina åsigter. *Red:s anm.*

den visserligen, i allmänhet taget, skonat vårt fädernesland. Skulle någon fråga hvarföre, så skulle jag blott vilja bedja honom tänka på en riktigt frisk och klar nordisk vinterdag, då hvarje fiber i människans kropp likasom uppfordras till spänstighet och kraft i kampen mot en karg natur, på samma gång som sinnet mäktigt fattas af en känsla af det oändliga och outsägliga. Och just i detta, i medvetandet om ett bättre och högre än det närvarande ögonblicket samt i den uppfordran, som ställes till oss, att lefva i strid på jorden, just häri ligger dock pessimismens enda och sanna vederläggning, och huru skulle väl ett folk, lefvande midt i en natur, som dagligen skrifver en sådan vederläggning, känna sig benäget att dröja vid en världsåsig, der »viljan att icke lefva» ställes som vår bestämmelse och vårt mål? Men ansatser till pessimism trifvas dock bland Nordens drifvor, och att dessa ej äro sällsynta, det vet en hvar, som utbytt tankar med nutidens människor rörande människolifvets viktigaste frågor. Utan att veta det resonnerar mången öfver flera bland dessa frågor på ett sätt, som röjer intryck kanske i fjärde eller femte hand från den hämska lära, som i det sydligare Europa vunnit så många anhängare. Och som sagdt är, den åt hvilken lifvet ej ständigt lett, han vet nog, att det ibland kan vara svårt att sopa rent för sin egen dörr.

Men låtom oss gå raka vägen på vårt ämne. Rörande den moderna pessimismens uppfattning af lifvet i det hela, behöfva vi blott erinra, att lidande å ena sidan, medvetet lif å den andra för denna världsåsig egentligen äro samma sak, sedd från något olika sidor. Hela lifvet är, förmenar man, en oafbruten kedja af smärta och elände. Ty hvad är medvetandet annat än hämmad vilja — d. ä. smärta. Den tillfredsställda viljan känner och vet intet. Att förnimma det är att lida.

Men, frågar pessimisten vidare, huru hardå flertalet människor kunnat komma till en åsigt, så orimlig som den, att lifvet vore ett godt? Jo, människan har, Gud vet hur, hos sig en »vilja att lefva». Denna vilja alstrar hos henne illusioner — »Maja», skenet breder sin slöja öfver tingen, och så kommer människan till den besynnerliga tanken, att lifvet verkligen hade något värde. Hon vill icke lefva, därför att hon tror, att lifvet är något godt; en tanke, så förvänd som denna, kan ej förklaras ur människans förstånd. Nej, hon tror, att lifvet är ett godt, därför att hon vill lefva, och denna vilja föder af sig lifvets illusioner.

Till dessa illusioner förmenas ock höra den, att ett lyckligt familjelif någonsin vore möjligt. Det är så förunderligt med människan, att hon icke blott för egen del vill lefva, nej hon unnar icke ens det arma, vid lifvet genomtrötta människoslägtet att med den nu lefvande generationen få i ro sluta sin eländiga och ändamålslösa tillvaro; släktet vill lefva, eländet skall fortsätta, skall repeteras genom generationer. Och denna vilja, den lefver ock hos individen, ja, den inger honom t. o. m. med en tanke så orimlig som den, att hvad som blott afser människoslägtets fortvaro, kunde för honom blifvit ett medel till lycka, under det att det i själfva verket blott öfver hans lif drager en oräknelig mängd af bekymmer och lidanden. Ty att hoppas på en äktenskaplig lycka, det är i sanning det dåraktigaste af allt. Och föräldraglädjen, hvad är det väl egentligen bevändt med den? Under sin barndomstid vålla barnen föräldrarne blott ledsamheter, ehuru dessa tåligt bära dem i förväntan på framtiden, den framtid, då de erinras om sina barn, blott genom de bref, dessa tillskrifva dem, »då de vilja hafva penningar»!

För pessimisten är sålunda hoppet om en äktenskaplig lycka det dåraktigaste af allt. Ja, det kan i själfva verket ej finnas något lyckligt äktenskap. Hvarföre? Jo, hvad är det väl, som fört

makarne tillsammans? Det är kärleken, n. b. den ofria sympati, som förenar man och kvinna. Hvarpå beror denna? Hvarföre känner sig den ena individen dragen just till denna eller denna bestämda individ? Man har talat om sympati, om att man »passar för hvarandra» o. s. v. Allt detta är illusoriska irrbloss, hvarmed »Maja» bedrägligt söker bedåra oss och föra oss in i det elände, som kallas äktenskap. Verkliga förhållandet är, att här uppenbarar sig släktets vilja, att lefva, och att lefva ej blott i allmänhet, utan just i den eller den bestämda individ, som är ett barn af denna fader och denna moder, följaktligen skall ärfva deras egenskaper.

Erfarenheten, menar Schopenhauer, lär oss, att mannen hos den, som han skall skänka sin kärlek, företrädesvis söker den intellektuella begåfningen, kvinnan åter företrädesvis karaktärens fasthet och viljans styrka. Detta får sin förklaring i den omständigheten, att från fadern ärfves karaktärens beskaffenhet, från modren den intellektuella begåfningen, Denna lära stödjer han med exempel från flera historiskt kända personer. I första rummet skall han hafva tänkt på sig själf. Det skall ock hafva varit hans förhållande till sin intelligenta, men på hjärtats vägnar mindre förmånligt utrustade moder, som från början ingifvit honom den djupa afsky för kvinnan, hvarom hans skrifter bära vittne.

Men vidare och hvad som för vårt ämne är af vigt, det är, att just de människor företrädesvis förälska sig i hvarandra, som äro hvarandra mäst olika, hvilket Schopenhauer genom en mycket detaljerad framställning söker ur erfarenheten visa. Detta, menar han vidare, får sin förklaring däraf, att dessa naturligen äro bäst kvalificerade att komplettera hvarandra. Barnen af sådana människor blifva harmoniska, rikt utrustade personligheter, friska till själ och kropp. — Men äro de motsatta kvalificerade att skänka mänskligheten friska och rikt begåfvade barn, så äro de så mycket mindre lämpade

att lefva i äktenskap med hvarandra. Ty skall den äktenskapliga sammanlefnaden vara lycklig, så fordras icke olikhet, utan just likhet makarne emellan. Följden är det beklagliga förhållande, att i 999 fall af tusen blifva äktenskap, ingångna af personlig böjelse, de allra olyckligaste. Skall man nödvändigt gifta sig så vore enl. Schopenhauer s. k. resonnemangspartier, ur makarnes synpunkt ovilkorligen att föredraga. Men på detta sätt blefve jorden befolkad af svaga och sjukliga idioter. Det är nog illa bestäldt med menskligheten i alla fall, och de resonnemangspartier, som faktiskt ingås, hafva äfven däri sin dryga del. Bättre att låta tycket hafva sin gång — den närvarande generationen blifver därigenom visserligen dubbelt olycklig, men den följande blir bättre, och, tillägger v. Hartmann, så kan man ändtligen hoppas att påskynda den stora dag — då mänskligheten kommit nog långt i kultur, d. ä. i medvetande om sitt elände för att genom ett själfmord i massa göra ett slut på sin usla existens. Åtgärder påyrkas ock därför för att intelligent flickor skola blifva gifta, hvaremot »dumma gäss» borde skickas i kloster.

Härtill lägges ännu en annan omständighet, för sig tillräcklig att göra den äktenskapliga sammanlefnaden till ett sannskyldigt helvete. Kvinnan har naturliga tendenser till monogami. Hon känner sig, trots alla olyckor i äktenskapet allt djupare fästad vid den man, med hvilken hon en gång blifvit förenad. Annorlunda mannen. Han har naturliga tendenser till polygami. Snart utledsen vid den kvinna, han en gång drömt skulle gifva honom den högsta tänkbara sällhet, söker han nya föremål. Ingen må förtycka honom att han så gör. Att ära kvinnan och tillmötesgå hennes anspråk på monogami, se där »blomman af den kristligt-germanska dumheten».

Det är då, menar pessimisten, släktets vilja att lefva, som drager öfver mänskligheten allt familjelifvets elände. Och hvarföre vill människan hålla sina hjärteangelägenheter i dessa afseenden

dolda för profana blickar. Jo, svaras det, hon blyges däröfver, att hon ej unnar det arma människosläktet att i ro få sluta sina dagar efter några få tiotal af år. Ser jag mig omkring i världen, säger Schopenhauer, så ser jag öfverallt egoism och öfverallt elände. Men så varsnar jag de förstulna blickar, tvänne älskande vexla med hvarandra. Här är ett undantag, här äro några, som drömma om jordisk lycka, och ej i isolering utan i innerlig förening med hvarandra. Men hvarföre denna förstulenhets? Jo, emedan de äro förrädarne, som icke vilja låta eländet snart sluta, utan att det skall fortfara och upprepas.

Sådant är verket af »viljan att lefva» och hennes tjänarinna den bedrägliga »Maja», illusionen som kastar sitt irrsken öfver lifvets elände. Men så djupt förvilladt, menar man, kan dock vårt släkte ej vara, att ej en räddning är möjlig. Och se hon nalkas, vårt släktets största välgörerska, den ädla »Nirvana», »viljan att icke lefva». Sakta lyfter hon Majas slöja och låter en häpen mänsklighet se tingen i deras rätta ljus. Af henne utgår allt hvad rätt och moral finnes på jorden. Först låter hon oss se åtminstone så mycket, att vi icke så hålla på vår egen vilja att lefva, att vi icke äfven unna vår nästa att göra det. Hon grundar en rättsordning på jorden. Men vidare lär hon oss, att vi i grunden äro ett med våra likar, hon gifver oss medlidandets och sympatiens heliga känslor, och omsider framträder hon i sin renaste form — såsom total likgiltighet för lifvet. Den, som kommit dit, menar Schopenhauer, han är den lyckligaste, men också den bästa bland människor. Ja det gifves de, som gått så långt i sedlig storhet, att de genom en frivillig hungersdöd gjort slut på sin eländiga tillvaro. Detta är ett ideal, till hvilket en hvar bör sträfva, ehuru troligt är, vid de sista stadierna äfven vansinnet inträder och hjälper honom.

Mången kunde tycka, att en väl laddad revolver vore det medel, hvaraf Nirvana hälst skulle betjäna sig. Men Scho-

penhauer, själf till ytterlighet njutningslysten och rädd för döden, ville ej rekommendera denna utväg. Nej hungersdöden skall det vara af skäl, som ingen lyckats begripa. Flera af hans anhängare hafva stämplat detta som en inkonsekvens och predikat själfmordet som den bästa utvägen, ehuru de torde vara mycket få, som satt det i verket. v. Hartmann resonerar annorlunda. Tänkte jag blott på mig själf, säger den öfver motgångar i befordringsväg förtviflade artilleriofficeren, så vore det nog bäst, att jag sköte mig för pannan. Men jag måste äfven tänka på det arma människoslägte, jag tillhör. Jag måste göra, hvad på mig beror, för dess förkofran i kultur — hvarföre? Jo för att påskynda slutet, den stund, då mänsklighetens alla illusioner skingrats, och det blir en möjlighet för alla att genom ett stort, hela slägtet omfattande själfmord göra slut på sin tillvaro.

Nirvana har naturligtvis ock sin betydelse med afseende på slägtets vilja att lefva. På rättens ståndpunkt framträder hon i detta afseende såsom begränsande. Det är hänsyn till kvinnans rätt, som gör sig hos mannen gällande. Han måste anse sig förpligtad att försörja hustru och barn, hvar emot han af henne kan fordra äkta trohet. Däremot är, som vi redan anmärkt, mannen i sin fulla rätt om han, när han ledsnat vid sin hustru, söker sig en annan, blott han ej öfvergifver sin förra maka, utan fortfarande drager försorg om, att hon blir nödtorftigt försörjd. I denna mening skall äktenskapet vara oupplösligt, men att fordra monogami af mannen eller öfver hufvud, att han i hustrun skall se något mer än en underordnad varelse, det är en stor »dumhet». Orientens och Greklands folk förstodo bättre än vår förkonstlade tid, hvad människans behof i detta afscende kräfva.

När Nirvana framträder i sin fulländade form väcker den hos människan en vilja att låta det arma slägtet få sluta sina dagar. I Schopenhauers sedlighetsideal ingår därföre celibatet.

Äfven den, som för egen del vill lefva, bör åtminstone skämmas att öfver den nuvarande generationen förlänga tillvarons elände. v. Hartmann tänker sig saken annorlunda. Det giftaståndet är enligt honom en pligt, och af pligt bör man vid valet af maka följa sin böjelse. Så befordrar man nämligen bäst det mål, hvartill alla böra sträfva, mognaden af det mänskliga eländet och det förestående allmänna själfmordet. Att gifta sig med den man älskar, är för pessimisten ett offer, som han bringar människosläktet, och detta offer är en sedlig pligt.

* * *

Måhända förefaller det läsaren, att dessa läror äro sådana, att man ej borde upptaga den till kritisk pröfning, utan öfverlämna dem åt skämtet och löjjet. Att en komisk sida ligger i begäret att se allt i världen från dess dåliga och förvända sida kan väl ej förnekas. Men det är i sanning med helt andra känslor än löjets som vi öfverhufvud taget betrakta den företeelse, som bär pessimismens namn, en företeelse, i hvilken vi se en verklig fara ej blott för de enskilda människor, som fångas i dess garn, utan äfven för hela vår västerländska kultur. Här är icke stället att vidlyftigt inlåta sig på frågan om pessimismens anledningar. Därom blott några antydningar. Att ingen genom teoretiska resonnemang kommer in i en pessimistisk tankegång, är väl klart. Skälet är ett annat, ett moraliskt skäl. Det ligger i viljan själf, det är viljan, som stridt och lidit nederlag, därför presenterar sig världen i det egendomliga ljus, hvori pessimisten ser henne.

Pessimismen är nu en världsåsig, som satt i teori den misstämning, hvartill man på denna väg kommit. Hon kan från en sida sägas vara det konsekventa utförandet på det moraliska området af den i våra dagar vidt utbredda världs-uppfattning, som kallas naturalism, och hvars grundtanke är, att ingen högre verklighet fins än naturen, samt att människan

följaktligen äfven är en blott naturvarelse, ingenting annat än ett förståndigt djur. När nu människan utgående från dylika förutsättningar finner, att hon har högre behof än fänaden, så vore väl den naturligaste utvägen att däri se ett bevis på oriktigheten af dessa förutsättningar. Men pessimisten går en annan väg. Han bibehåller dem, han känner intet högre godt än det sinligt goda, därför ser han ingen möjlighet till de högre behofvens tillfredsställelser; därför misströstar han om lifvet och om sig själf, därför ser han allt i världen från den förvända sidan, därför förnimmer han öfverallt skärande missljud, som dock ej äro annat än genljud af de djupa dissonanserna i hans eget inre.

Det kan ej vara förenadt med några svårigheter att uppvisa det själfmotsägande i antagandet, att, ehuru lifvet är alltigenom, ja till sitt innersta väsende smärta och lidande, likväl hos människan finnes en vilja att lefva. Icke kan väl viljan vilja (d. ä. känna sig tillfredsstäld med) sin egen otillfredsställelse. Men pessimismens sanna vederläggning ligger dock ej i uppvisandet af dess teoretiska brister och inkonsekvenser, huru många och stora än dessa äro. Icke håller kan det ligga i något slags uppförgyllande af den värld, mot hvilken hon riktar sina angrepp, såsom man understundom får se: »att lifvet tvifvelsutän innehåller mycket ondt, men så innehåller det också mycket godt». Nej, djupare gå pessimismens rötter än att slika vapen skulle bita på dem; de befordra snarare hennes sak. En suck af oändligt lidande går i våra dagar från djupet af mänsklighetens bröst; af den sucken är pessimismen den filosofiska reflexen. Och ser man lifvet i dess rätta ljus, så må man väl öppet och ärligt erkänna: *Om detta lifvet vore det enda, så hade pessimismen rätt.*

För att vara trygg mot pessimismen måste man ej skjuta henne undan, utan öfvervinna henne. Öfvervunnen är hon först af den, som i den *goda viljan* ser det enda, som skänker

lifvet något värde, och som är viss därpå, att denna goda vilja, emedan hon tjänar det eviga föruft, från hvilket all världen leder sitt ursprung, omsider skall öfvervinna allt ondt och nå sin fulla tillfredsställelse. I denna sträfvan att framför allt göra sin pligt har all sann moral sitt fäste och denna tro på det godas makt, detta hopp om ett lif, där denna makt är oinskränkt, och den goda viljan får sin fulla tillfredsställelse, kan endast religionen skänka människan. I sedlig slapphet och religionens förfall under en tid af religiös brytning, sådan som vår, se vi pessimismens djupaste anledningar. Genom bädas pånyttfödelse till högre och renare former än någonsin skall pessimismen besegras, och världen framgå förklarad och härdad till en bättre framtid. Den goda viljan allena *kan* vinna denna seger, och hon *skall* vinna den.

Men i en annan dager träda visserligen då alla jordelivets förhållanden. Den, som i hvarje lifvets läge framför allt tänker på, att han har en pligt att uppfylla, att han lefver blott för att han detta skall, och att detta lifvet får sin sanna betydelse blott då det sättes i samband med ett högre lif — för honom framstå jordelivets alla förhållanden i en annan dager. Han har sannerligen icke tid att uppstämna klagovisor öfver de bekymmer och förtretligheter, som här möta honom. Vill han stundom digna under bördan af de stora uppgifter, som föreligga honom som människa, hans kall i lifvet må vara i yttre afseende huru ringa som hälst, så är det den religiösa tron på det godas makt, som håller honom uppe, och känner han sin skuld och svaghet, så vet han ock, att det gifves en evig försoning.

Ur denna synpunkt kan man dock äfven upptaga pessimismens uppfattning af lifvets särskilda förhållanden till granskning. Dess läror om familjelifvet påkalla en särskilt uppmärksamhet såväl genom den vikt, saken i sig själf äger, som

ock därför, att pessimisterna åter och åter framhålla dem som bevis på tillvarons elände.

Det må nu visserligen vara en ledsam sak, att det är besvärligt att uppfostra barn, och att föräldrar hugnas med bref från sina vuxna söner och döttrar, endast då dessa äro i behof af penningar. Det kan ofta vara rätt besvärligt att göra sin pligt och stundom händer det, att man därför blott skördar otack till lön. Uppfattades förhållandet mellan föräldrar och barn djupare och mer verkligen etiskt än nu vanligen sker, så skulle kanske det beklagliga förhållande, som herr v. Hartmann nu anser vara det vanliga, snart höra till de sällsynta undantagen. — Tyngdpunkten ligger dock tydligen i beviset för omöjligheten eller åtminstone den ytterliga sällspordheten af lyckliga äktenskap. Det är ock till denna sak som Schopenhauer och v. Hartmann med synnerlig förkärlek återkomma, hvarvid den förra i synnerhet brukar begagna tillfället för att utstöta pamfletter öfver det kvinliga könet.

Vi må härvid gärna acceptera Schopenhauers åsigt, att den sympatiska känsla könen emellan, som han benämner kärlek, verkligen beror på en motsats i naturell och dylikt. Vi lämna den saken därhän eller rättare, vi antaga att så verkligen förhåller sig. Bygges nu äktenskapet på denna grund, så är det i sanning byggt på ett sluttande plan, ty nog kan det hända att denna känsla, där hon ej är stäld i högre makters tjänst, förkolnar för livvets höstvindar. Vi medgifva gärna och villigt äfven detta, ehuru det visserligen ej lyckats Schopenhauer att visa, att motsats i naturell o. d. verkligen skall vara så hinderlig för en lycklig sammanlefnad. Den erfarenhet, man har från ett annat område — vänskapen — tyckes ej gifva detta vid handen. Men vare härmed huru som hälst. Den nämnda känslan bör icke, kan icke i det sanna äktenskapet vara allt eller ens det väsentliga, ja på goda grunder kunde det t. o. m. ifrågasättas, om den är för detsamma oundgäng-

lig. Det väsentliga, det som skänker äktenskapet dess sedliga helgd är ej den sympatiskt-erotiska kärleken, denna må fattas huru idealisk som helst, utan den *äktenskapliga kärleken*. Denna kärlek skiljer sig från den förra därigenom, att den förpligtar. Han, som sade: »Ett *bud* gifver jag Eder: älska Eder inbördes», han har lärt oss, att det är vår pligt att älska, något, som man förut ej visste, och som Schopenhauer och själsfränder ej håller veta, och när det om kärleken heter, att han icke söker sitt eget, så är han som oegennyttig skild från allt, som kallas kärlek, men ej har ett etiskt innehåll. En sådan, etisk kärlek är den allmänna människokärlek, som kräves af alla, som bära det kristna namnet. Men den kan och bör äfven framträda i andra mer specifika former; en af dessa är den äktenskapliga. Hvad det är, som särskildt utmärker denna, kunna vi här icke utreda; nog af att den är af etisk art, att den förpligtar. Erkännes detta, så finnes intet rimligt skäl, hvarföre den efter en tid skulle utslockna, den kan icke detta, utan att man ådrager sig skuld. Genom att göra sin pligt i en viss riktning, får människan blott ökad hog att fortfarande göra så.

Erfarenheten bevisar detta nogsamnt. Den ger oss många exempel på att lidelsens glöd af sig själf förkolnar, och att fantastiskt svärmeri skingras af lifvets verkligheter, men aldrig någonsin lär den oss att tillgifvenhet och välvilja, genom att flitigt öfvas skulle minska i intensitet. Och jämväl det slag af båda, som förenar makar med hvarandra, vittnar om sig själf, att den är en makt, som trotsar förgängelsen. Det är visserligen sant, att den måste utvecklas, likasom allt under solen, följaktligen ock under olika skeden af lifvet framträda i olika former. Men att detta skulle innebära dess upphörande, detta är ett antagande, som saknar all grund. Att tro på lidelsens och svärmeriets fortbestånd, det är att tro på den sinliga affektens välde öfver människan, det är att

tro på makten hos något, som huru älskligt det än är, då det tjänar det goda, likväl blott kan hafva berättigade anspråk såvidt det gör detta — att tro på den äktenskapliga kärleken det är att tro på det gudomligas välde öfver människan, det är att tro på det godas makt.

L. H. Å.

II. Minnesrunor.

III.

Mina Bäckström,

född Zander.

Den qvinna, hvars bild vi här på Red:ns anmodan i all anspråkslöshet ville teckna, blef en gång af en vän träffande kallad »den öfverflödande». Rik i att gifva som att mottaga, och lycklig af båda, var hon en natur, som hade värme nog att omfatta allt och alla, som kommo i beröring med henne, egande inom sig ett så stort mått af kärlek, att den liksom flödade öfver till alla sidor. Hvilken välsignelse ligger icke i ett sådant eftermäle och hur väl behöfvas ej sådana personligheter i en tid som vår, då mången anser som en heder att kallt och högdraget nagelfara och klandra allt, att hånle och förakta, utan att gifva någon plats åt hjertats lifsyttringar, förlamande både sig sjelf och andra med sin förnäma likgiltighet.

Det är kanske allrämest för sitt rika hjerte- och själslifs skull, som Mina Bäckströms bild bör förvaras i en tidskrift, som är tillegnad qvinnan. Vål voro hennes gåfvor större än de flestas, och hennes lif, ehuru mest egnadt åt hemmet och de närmare vännerna, ingrep så betydelsefullt i vidsträcktare kretsar, att vi tryggt kunna säga, att hon äfven härutinnan är en beaktansvärd företeelse och en ädel förebild, — men såsom menniska, såsom en originel, lifsvarm och solig qvinnonatur var hon dock störst och lärarikast. Såsom sådan må hon i jembredd med det hon verkat för det allmänna älskas, äras och hågkommas!

Juldagen 1832 föddes Wilhelmina Christina Zander i Stockholm. Föräldrarne voro Rådmanen Gustaf Zander och hans maka Wilhelmina Beckstedt. Den sjetta af sju syskon uppväxte hon såsom föräldrars och syskons älskling och föremål för deras ömhet och smek. Dessa kärleksintryck från barndomen torde hafva ytterligare utvecklat den naturliga mildhet och ömhet, som var grunddraget i hennes karakter under hela hennes lefnad. Sin undervisning erhöll hon af sin mångsidigt bildade far och sina tvenne äldre systrar, tills hon vid 13 års ålder insattes i Wallinska flickskolan, som hon på kort tid och med mycken utmärkelse genomgick. Sin litterära smak och utbildning fick hon hufvudsakligast af August Sohlman, sedan han blifvit gift med hennes käraste vän och hon blifvit en nästan daglig gäst i deras hem. Hennes religiösa lif fick sin näring uti det sannt kristliga föräldrahemmet, der den fromma barnatro grundlades, som följde henne till lifvets slut.

Tillsammans med sina båda äldre systrar grundlade hon i början af 1850-talet den skola, som sedermera utvecklats till den allmänt aktade och berömda »Fröknarne Zanders hel-pension för unga flickor», och vid hvilken skola brodern, dok-

tor Gustaf Zander först utvecklade sin mediko-mekaniska gymnastik. Här verkade Mina Zander till 1859 såsom en afhållen lärarinna, och många äro de f. d. elever, som i tacksamt minne bevara den unga lärarinnan, hvilken med sitt glada skämt drog ungdomen till sig, medan hon fängslade dem med sin rika fantasi och det kärleksfulla allvar, som låg på djupet af hennes väsende. Under ett besök i Stockholm år 1858 fick hon anbud dels att öfvertaga ledningen af följetongen i Aftonbladet, dels ock att blifva föreståndarinna för det nybildade seminariet för lärarinnor. Innan hon hunnit att bestämma sig kom ett tredje anbud af annan, men därför icke mindre allvarlig art. Det kom från den blifvande maken, Auditör Ewald Bäckström, hvilken bad henne att såsom hans hustru dela ett anspråkslöst hem med honom. Utan tvekan och med hela sitt hjertas varma tillskyndelse gaf hon sitt samtycke, och sommaren 1859 firades deras bröllopp. De tjugo år, som det sedan förunnades dessa makar att få lefva tillsammans, voro lyckliga och rika på välsignelse och utveckling för dem båda. Väl förekommo i deras yttre lif många pröfningar, men de buro dem modigt och i kärlek tillsammans. Den qvarlevande maken har rörande vittnat om sin hustru: »hon har varit solskenet i mitt lif — hon har hållit mig uppe i mången mörk stund».

Det var i Örebro, som de unga makarne fingo sitt hem, ett litet enkelt hem, men fullt af poesi, musik och sång. Genast man trädde inom dess tröskel, förstod man, att en vänlig skönhetsälskande ande lefde derinom. Hvar och en, som längtade att för en stund andas en renare luft, mötas af sol och värme, fick här hvad han behöfde, hvar efter sitt mått; hvarje ideel sträfvan var här viss att blifva förstådd. Det var en allt skönt och ädelt omfattande själ hon egde, detta hemmets goda genius, och väl kunde man om henne säga, att »intet menskligt var henne främmande». Det var detta,

som en gång gaf Bj. Björnson anledning att säga om henne: »det er et Menneske, bredt anlagdt, saa til Sjel som Legeme» — det senare en godmodigt skämtsam hänsyftning på hennes korpulens. Konstnärer, musicii såväl som målare, skalder, författare: alla funno de sig hos henne fullt förstådda; hvarje gång någon sådan besökte Örebro samhälle, var det i det Bäckströmska hemmet, hos dessa »Concert-Eltern», som de hade sitt stamtillhåll och, då Mina med lätthet talade flera språk, kände sig äfven främlingarne här som hemma hos sig. Hur mången härlig sång har ej klingat inom det hemmets väggar, när en Olena Falkman, en Amalia Riego låtit sin själ strömma ut i toner! Hur mången oförgätlig stund när en Ole Bulls, en Nerudas eldiga stråke ömsom lekt och stormat fram öfver strängarne eller när Björnson i en förtrolig stund gifvit uttryck åt någon af sina gnistrande ingifvelser.

Och hur angelägen var ej den vänliga Mina att så många som möjligt af dem, som förstodo njuta deraf, skulle få vara med om dessa korta högtidsstunder i ett litet samhälles enformiga hvardagslif. Man kunde ibland öfverraskas att i kretsen finna en och annan, som för en vanlig betraktare kunde anses ganska osympathetisk och oemottaglig för estetiska njutningar; men Minas hoppfulla och troende öga hade någon gång i ett obehagadt ögonblick sett glimten af ett högre intresse hos denna hvardagsmänniska, och hon skulle nu ha en handräckning, en hjälp att bryta isen, att röra de vingar, som började växa ut. Mången, som blyg och försagd länge ej vågat lyssna till denna gryende inre längtan efter idealitet och skönhet i lifvet, utan sökt nedtysta den såsom oberättigad och löjlig, fick sålunda luft och ljus och frimodighet genom henne. En öm svärmande natur parad med en humoristiskt lekande qvickhet, som bragte lif och friska vindar i stämningen samma ögonblick den stod nära gränsen af känslsamhet, en allt genomträngande hjertats värme, en tro, en hoppfullhet,

som af de flesta kallades sangvinisk, en sällsynt, ja vi kunna säga en enastående förmåga att se det ljusaste och bästa i allt och hos alla, att suga honung ur hvarje blomma: se der det mest karakteristiska hos Mina Bäckström.

Konventionella människor brukade ibland nedlåtande småle öfver henne, oförmögne att fatta det omedelbara i hennes natur, det originella och varmhjertade i hennes ord och gerningar. Hon visste det, men det bekymrade henne föga. Oförskräckt, sann och trogen sin individualitet, rörde hon sig bland dem utan att i minsta mån låta imponera på sig af deras oåtkomlighet, buren af sin ljusa tro, att hos hvar och en af dessa dock alltid fanns en möjlighet till lifsväckelse.

Fredrika Bremer talar om folk, som kunna smälta isen tolf alnar omkring sig. Mina var en af dessa. Fanns der någon möjlighet att upptina en förfrusen människosjäl, nog fann hon den, och det var lärorikt att se, huru hon, ledd af sitt människovänliga hjertas instinkt, alltid fann passande samtalsämnen för personer af de mest olika naturer, åldrar och samhällsställningar, huru hon räckte till att gifva äfven den obetydligaste, som kom i beröring med henne, något af sitt hjertas oändliga rikedom. »Jag har då en förunderlig tur att alltid mötas med det bästa hos människorna», plägade hon helt naivt förklara, omedveten om att det var just hon, som »älskat fram» det bästa hos dem. »Du gör Sommer omkring dig selv, hvor der ingen er», sade en af hennes norska vänner. Då hon en gång, när en af hennes krukväxter, ett rosenträd, blommade ovanligt skönt, bar omkring det till sina vänner och lät dem låna det en stund hvar, för att alla måtte få glädja sig deråt, sade en af dem dessa betecknande ord: »Du tillbringar ditt lif med att bära omkring rosor än hit, än dit». Sådana ord säga mer än långa beskrifningar. — Mången mindre ädel natur än Minas kunde tagit sig höga tankar om sig sjelf efter

sådana och många dylika, om man så vill, smickrande yttranden; men hon tackade Gud för allt och gladdes barnsligt och rent åt hvarje kärleksyttring från sin nästa. Ingen kunde viligare och ödmjukare än hon lyssna till en väns välmentade varning för något fel. »Min första tanke, då jag blir upplyst om något af mina fel, skrifver hon i ett bref, »är: Gud ske lof att jag fick veta det»!

Allt det soliga som låg i Minas natur, hennes oupphinnliga förmåga att hålla sig fast vid ljuspunkterna i lifvet, att se blå luft, der andra blott sågo grått i grått, att ana det gudomliga öfverallt, att ständigt se himlen öppen — huru kunna skildra detta obeskrifbara, som alla, hvilka stått henne nära, med ljufvaste rörelse minnas och gömma i hjertats innersta, men som de ej kunna återgifva i ord? — En liten episod, obetydlig i sig sjelf, men betecknande för denna soliga sinnesriktning, kan här måhända bäst tala.

Ett litet musiksällskap hade bildat sig i Örebro. Mina B. var en af medlemmarne och oförtrutet vandrade hon en gång i veckan den långa vägen från deras dåvarande landtliga hem, »Hyddan», beläget en halftimmes väg från sjelfva staden. En ovanligt ruskig qväll i slutet af Mars voro musiksällskapets medlemmar temligen fåtaligt samlade. De flesta hade afskräckts af vädret, oaktadt de bodde jmförelsevis nära samlingslokalen. Regnet öste en hel syndaflod öfver de upplödda snömassorna, vägarne voro i upplösningstillstånd och stormen tjöt oafbrutet. Litet hvar voro vi modstulna vid detta elementernas uppror utanför våra knutar, somliga voro till och med vid hvad man kallar »miserabelt humör». Ingen ville tro att fru Bäckström skulle komma den långa vägen, och kommer hon, »tänk hvad hon skall vara förargad och genomblåst». Då öppnas dörren och in träder Mina med strålande ansigte. Alla omringa henne, beklagande hvad hon haft att utstå. Är jag att beklaga? frågar hon förvånad. Ack jag har

haft så roligt! Hela tiden hörde jag bara Rückerts vårsång jubla genom stormen: »Nun wird sich alles, alles wenden». Vi stodo der förstummade. Der vi blott sett smutsiga, genomblötta vägar och en retfullt piskande storm, der hade hon som vanligt »gått torrskodd igenom», hört vårens förebud, sett himlen hvälfva sig höglå bakom de digra molnen och drömt om huru allt skulle spira grönt och fagert efter den långa vinterdvalans slut.

* *

Sedan vi sålunda sett hvilken stor betydelse Mina egde såsom lifgifvande och stärkande för hemmet och vänskapens trängre krets, må vi ej förgäta den mångsidiga verksamhet hon utvecklade i det allmänna lifvet. Först vilja vi då säga några ord om henne såsom öfversättarinna. Redan vid 17 års ålder hade hon börjat öfversätta, men det var naturligtvis först såsom mogen qvinna hon hunnit förvärfva den erfarenhet och fullt utveckla den allmänt erkända talang, som gjorde henne så framstående inom detta fack. Den gyllene regeln för allt slags återgifvande af det sköna: »Pour bien rendre il faut bien sentir», blef tidigt hennes ledstjerna, och hon egde just denna hjertats receptivitet, som gjorde henne så lämplig att med dess rätta uttryck återgifva hvad som rört sig i en annans hjerta. Hur allvarligt och samvetsgrannt och äfven hur träffande och genialiskt hon uppfattade en öfversättares uppgift, kunna vi se i ett bref till Aftonbladet för den 26 Januari 1861, der hon under signaturen Frank gisslande uppträder som granskare af dåliga öfversättningar: ett bref, som väl förtjenade att af många nutidens öfversättare framletas ur sitt gömsle. Af hennes öfversättningar anses »Helens småttingar» såsom utmärkt lyckad, bland annat för sitt älskliga och lediga återgifvande af barnens språk. »Munk

eller Make» af Reade, som utkom i 2:ne delar i våras, är hennes största och gedignaste arbete.

Men det var naturligt, att Mina med sitt lifliga sinne och varma hjerta ej skulle egna sina lediga stunder endast åt litteraturen. Äfven filantropien egde i henne en verksam anhängare. *Menniskan* var det hon framför allt sökte och hon egde alltid efter en arbetsam dag en stund öfver för dem, som behöfde hennes kärlek och deltagande. Så var hon bland annat i 20 år medlem af direktionen för Örebro Småbarnsskola, styrelseledamot af Örebro stads Skyddsförening, hvars protokoll och räkenskaper hon äfven förde, och de sista åren af sin lefnad hade hon uppdrag af Hushållningssällskapet att inspektera en af stadens slöjdsolor, hvarjemte hon äfven tillhörde styrelsen för Örebro läns skyddsförening för vård om frigifna fångar.

Men vi komma nu till den sak, som hon under det senare skedet af sitt lif varmast af allt omfattade, vi mena *folkhögskolesaken*, och tacksamt må vi framhålla hvad hon dervid uträttat och i kärlek offrat.

Många af våra läsare minnas säkert då Björnstjerne Björnson vintern 1873 höll sina föreläsningar i Stockholm öfver Grundtvig och folkhögskolesaken. Vi minnas litet hvar hur man trängdes i föreläsningssalen, huru man beundrade och hänfördes; men månader och år gingo och hvardagslivets damm lade sig öfver högtidsstämningen från »Björnsonsdagarna». De nya idéer han väckt och de goda föresatser han kallat till lif, förbleknade småningom. Ej så i Minas varma hjerta. Hennes möte med Björnson blef »ett möte för lifvet», och de impulser hon genom honom mottog, spirade och buro frukt intill hennes sista stund. Ännu då döden kom, fann han henne trogen på sin post.

Det var under vintern 1873 som Björnson under sin eriksgata genom Sverige kom till Örebro. Trogna sina

gästfria vanor att öppna sitt hem för alla framstående personligheter, skyndade Mina och hennes man att hos sig mottaga den norske skalden och hans maka och att låta dem i hemlifvets stärkande frid få andas ut efter ansträngningarne i hufvudstaden. Från dessa för Mina så epokgörande dagar, från hvilka hon räknade sin »omvändelse», finns ett bref, skrifvet till en kär vän, deri hon på sitt karakteristiska, sällsynt varma sätt skildrar Björnson och den nya verld han öppnat för henne. Vi kunna ej motstå vår önskan att anföra ett och annat derur, helst som hennes egna ord, bättre än andras, gifva det lefvande intryck, som vi önska att våra läsare måtte få af henne.

»Aldrig har jag känt det gudomliga så nära», skrifver hon efter åhörande af B:s väckelsediga föredrag om Grundtvig. »Inför den mission Gud gifvit Björnson att utföra genom hans vittnesbörd om Gr. och dennes åsigter rörande barnets och folkets uppfostran, förbleknar hans skaldestorhet, så att man knappt tänker på den förrän efteråt. Hur tackar jag ej Gud för en sådan säningsstund för evigheten, som den jag upplefvat i afton. Hemligheten af föreläsarens styrka ligger just i hans enkla, fasta tro på att han har sin Gud med sig. Just därför stod han der stor och herrlig och dock, liksom medeltidens odödliga tempel, beständigt visande högre upp. Vi fingo ej stanna vid honom, vi måste följa med honom in i själfva Fadershuset der ofvan, der alla stå lika nära, äro kallade till samma herrlighet. Jag kände mig som Paulus när han var uppryckt till himmelen och hörde »osägeliga ord, dem ingen säga må.»

Alla dessa nya, starka idéer »betogo henne andan» skrifver hon vidare. »Jag kunde ej sofvä; jag gick ut under stjernehimlen och var så lycklig af de tankar och aningar, som väckts i min själ. Vi» — härmed menar hon de få, som förstått och gripits af de nya idéerna — »vi utgöra nu en liten

hop, förenade till ett hjerta och en själ, liksom i Kristendomens första tider, — vare det sagdt utan hädelse, men i innerlig tacksamhet mot Gud».

Dessa hänryckningens dagar tryckte sin stämpel på hela hennes återstående lif. För hennes inre upprullades nu stora syner af nordens folk, återvändande med kärlek och vörndnad till sina gamla sagor och minnen. Hon såg skolorna omgestaltas till ljusa verldar, der strålände barnaögon skådade lifslevvande hjältebilder från vår historias stoltaste tider och klappande unga hjertan längtade att lefva och dö såsom de. Hon såg undervisningen genom det mundtliga ordet bringa en friskhet, en poesi i de ungas sinnen, som hon så länge med sorg saknat hos dem. Och hon såg den okunnige bondens söner gå ut från folkhögskolans salar med upplyst förstånd, med kärlek och offervillighet för fäderneslandet och vid plogen med högburet hufvud sjunga fosterländska sånger eller vid vinterbrasan förtälja förfädrens bragder. Det var en dröm, åt hvilken kanske klokskapen ler, men det var dock en dröm, sådan som mången eldig och ädel ande drömt med henne.

Det var med hjertat svällande af dessa aningar, som hon i samråd med sin man och med hans fulla bifall och gillande beslöt att vistas en tid vid någon folkhögskola, antingen i Danmark eller Norge. Nu hade nordens store Siare genom Björnson sagt nordens folk sitt väckande ord — nu skulle de följa, verka, arbeta. Skulle då hon, som känt sig så mäktigt gripen, sitta överksam och nedtysta den manande stämman inom sig? Nej, nu förstod hon hvarför Gud gifvit henne ett varmare hjerta och ett större mått af hänförelse än de flesta. Hon skrifver härom:

»Gud vare tack och lof att min man gillar mig och känner som jag, att då Gud gifvit mig gåfvor i en viss riktning och nu visar mig ett fält för dem, så är det min pligt att lyda kallelsen. Får jag också blott verka på mitt enda barn,

så är det ju nog för mig, om han blir en man, sådan norden nu behöfver dem; men ingen vet huru vida ringar kunna sprida sig i vattnet. Som sagdt — allt detta lemnar jag åt Gud. . . . Minns du, när Adam Homo i himmelsk strålgans fick se den skickelse Gud ämnat honom, huru denna syn förkrossade honom. Ja, jag här förspillt mina gåfvor och slösat min själs krafter på lek och lappri, på estetiska känslöstämningar o. d., men det skall med Guds hjälp ej mer bli så. Jag känner hur rätt hon har, den finska skaldinnan, då hon säger:

»Skönt är med hufvu't under vingen
Få drömma blott,
Men lefva, verka och arbeta
Är bättre lott.»

Det blef nu en oro och ett beskärmande bland en del af hennes bekanta, att hon så »pligtförgätet» lemnade hemmet; mången, som föga egnade sitt lif åt sina pligter eller bekymrade sig om att fostra sina barn, gifva dem en lyftande tanke eller ett enda exempel af uppoffrande kärlek, skakade sina hufvuden och tackade Gud, att de ej voro som »denne publikanen». Men Mina gick med lugn och frid ibland dem, stödd af sin mans uppmuntrande tillit, och beredde sig till sin resa, viss om att hon egde en högre makt på sin sida.

Det var till Sagatuns folkhögskola hon styrde färden i början af Maj, uppehållande sig der till medlet af Juli, då hennes man, begagnande sig af första tjänstledighet, reste med sonen dit för att tillsammans med Mina öfvervara skolans afslutning, hvarefter de företogo en resa i Norges herrliga natur. Skilsmessan från man och barn blef alltså ej långvarig och den tid hon var skiljd från dem, lefde de dock genom bref ett långt innerligare och rikare samlif än många af de familjer, som voro så frikostiga i sitt kortsynta klander. Från denna tid finns en samling bref från Mina, hvilka i varma färger skildra det lärorika och förbrödrande lifvet vid

Sagatuns folkhögskola under en ädel och rikt begåfvad lärares ledning, Härur vore nog mycket upplysande och väckande att referera för dem, som efter en blott ytlig bekantskap med folkhögskoleväsendet ställa sig på dess fienders sida; men det skulle föra oss för långt från vårt ämne, och endast för såvidt det tjänar till att belysa Minas bild från olika sidor vilja vi anföra några korta utdrag derur *).

»Det intryck jag redan i början fick af undervisningen här blir med hvarje dag allt starkare. Så skall det gå till, det känner jag. Hvad skall man med lärare, om de ej säga mer än boken? Men här öppna de i sanning nya rymder för ens blick och sprida nytt ljus öfver det redan lästa. Ack hvad lifvet är stort och rikt, när man ser det så här i sammanhang, ser den oändliga kärlek och vishet, som leder allt, huru folkslagen hvar i sin tur falla ut som bäckar i menniskolifvets mäktiga flod och föras till samma eviga mål. Mina barndomsaningar om hvad historien kunde vara, som sedan under pedantisk lexläsning förtorkades och aldrig fick någon näring genom det torra meddelandet endast af årtal, fredsslut och konungalängder i stället för lefvande varma tidsskildringar, hafva nu fått nytt lif, och jag har nu en så intensiv njutning af den nya, friska ande, som genomströmmar min lifsuppfattning dervid, att jag knappt tycker mig kunna vänta tills jag får meddela dig och mitt eget dyra barn allt hvad jag här hört. Ja, jag tackar Gud för hans underbara ledning, som förberedt all denna glädje åt mig utan min förskyllan eller värdighet. Han, som skapat min själ sådan den är, visste väl huru den skulle gripas, när Han en gång ville taga ett fast tag. För andra har Han andra medel — men »over alt Vei, der fører til *Veien*». — — — — —

*) Dem som skulle önska taga närmare kännedom om lifvet vid Sagatuns folkhögskola hänvisa vi till ett bref från Mina till Aftonbladet i slutet af Juli 1873.

»Minns du fabeln om huru foglarne skulle välja till konung den, som flög högst upp? Jag har tänkt på den nu, just för att man ej här hör till dem, som vilja qväfva och trälbinda förnuftet i trossaker; det får gå så långt det någonsin *kan*, men *sedan* tar tron vid, och den står lika mycket öfver förnuftet, som hängifvenheten är ädlare än sjelfviskheten. Och Gud har väl ej gifvit oss förnuftet till ett *säll* blott. Vi kunde då råka att sikta bort alla himmelens stjernor! Jag har fått en afsky för den kalla, blodlösa kritiken, som suger vårt hjertblod utan att sjelf få varmare blod för det. Så länge jag har en gnista lif och värme i mig, skall jag söka frälsa mitt barn från denna mara — han skall lära *tro, älska, hoppas, lefva*. Sedan blir det väl någon råd med hans jordiska bana.»

»Huru orolig skulle jag ej vara för mina kära derhemma,» skrifver hon på ett annat ställe, »om jag ej trodde så fast på vår Fader i himmelen, som är när oss alltid och som ensam *kan bevara*, der vi blott kunna älska och bedja. Längta *kan* och *får* jag, men *oroa* mig, det slipper jag. Gud är vårt beskydd.

»Tro ej heller att jag ångrar min resa hit, ty för hvarje dag känner jag att jag gjort rätt och att det är ett kärlekens offer, som Gud skall i nåd upptaga och välsigna.»

Här i Norge liksom i sitt hemland vann Mina många hängifna vänner, och det var dels för att återse dem, dels ock för att bevista läraremöten och underhålla förbindelsen med folkhögskolorna, som hon i sin mans sällskap förnyade gånger besökte Norge, så under somrarne 1876, 77 och 78, förande med sig hem ett alltjemt växande intresse för folkelig upplysning, hvilket äfven visade sig i hennes varma nit för den svenska folkhögskolan. Många äro de, som med en gryende kallelse att egna sig åt folkets lyftning, af Mina och hennes man mottagit frikostiga penningeunderstöd, för att kunna vid

dansk eller norsk folkhögskola studera, samt mottaga friska och nya intryck. En del af dessa studier och intryck kommo till praktisk användning vid grundläggningen af Örebro läns folkhögskola för unga qvinnor, hvilken 1880 kom till stånd och under sistförflutna sommar hade lyckan att ega Mina Bäckström till föreståndarinna. Både medelbart och omedelbart har hon således fäst sitt namn vid denna skola.

Då hon erhöll det hedrande förtroendet af Styrelsen att utses till föreståndarinna under sommarkursen 1881, förestod henne en svår kamp, innan hon vågade antaga anbudet. Det ideal, som föresväfvade henne af de med befattningen förenade pligter stod så högt, och hon uppskattade sin förmåga så ringa, att en bäfvande tvekan var naturlig. Dertill kom striden emellan pligterna i hemmet och kallelsen att verka för en större krets. Högsinnadt stödd och uppmuntrad af sin man, som i likhet med henne kände pligten att mycket offra, der man mycket älskar och hoppas, gaf hon slutligen sitt bifall, dock först efter att i trägen bön hafva sökt upplysning och välsignelse, »rådgjort med Gud och sitt eget samvete», såsom hon säger. I början af Maj förlidet år kom hon alltså till folkhögskolan vid Öskevik, belägen i en naturskön trakt i närheten af Nora, och välkomnades varmt af lärare och elever, hvilka snart kände sig dragna in i trollkretsen af hennes enkla, naturliga och kärleksfulla väsende. Det var den ungdomliga, nästan barnafriska form, i hvilken hennes tankar och hela lif klädde sig, som gjorde, att de unga flickorna hos henne igenkände sina egna bättre förnimmelser så att säga fullkomnade och idealiserade, och deri låg också hemligheten af den dragningskraft hon utöfvade på dem. Hon ledde andaktsöfningarne och egnade dessutom ett par timmar dagligen åt sång och undervisning i modersmålet, hvarvid hon alltid passade på att för de unga, med några friska, eldiga drag, berätta bilder ur vår utvecklingshistoria, eller läsa upp

för dem något skönt och lärorikt. Huru hon fattade sin uppgift här, se vi bäst af några ord ur ett af hennes bref från denna tid:

»Det är alls icke meningen att lyfta bondflickorna ur deras ställning», skrifver hon, »blott att skänka deras lif mera glädje och innehåll genom att gifva dem tankar, som under det tunga och enformiga arbetet lyfta själen, ingifva dem kärlek till Gud, till fosterlandet och sin egen bestämmelse som människor. Vidare söka vi gifva dem en smula utsigt öfver historien och människolifvet genom berättelser om ädla män och qvinnor, samt bereda dem ett samlif i kärlek till hvarandra inbördes och till alla, som de kunna gagna och glädja. Vi samla åt dem en skatt af sånger och goda ord till vägbäst genom lifvet, öppna deras öga för naturen och dess tysta lif, och söka först och sist lära dem att, som Arvesen *) säger, »vara glada i vår Herre», och lära lefva inför hans ögon. Se, detta är mitt program till sina hufvudpunkter.»

Vi må erkänna att få, om ens någon kunde vara mera egnad att utföra denna ädla mission, att vara »moder för flocken», som hon sjelf kallade det, att genom sitt rika personliga inflytande väcka de ungas bästa hjertelif och låta det spira under solskenet från hennes eget. Vi stå därför inför en mörk gåta, då vi se denna välsignelserika verksamhet så plötsligt afbrytas genom döden. Fåfångt speja vi i Guds underliga rådslag och på vårt kvalfulla *hvarför?* må vi svara med skaldens ord:

Den bittra kalken — töm den,
och den dunkla gåtan — göm den,
göm den till — »Förklaringen».

Hon hade alltid önskat att »få dö på landet bland blommor och grönt»; så skedde henne äfven. Tidigt en fridfull Julimorgon slocknade hon stilla efter några dagars sjukdom, ådragen genom oförsigtighet vid badning. De, som stodo

*) Föreståndaren för Sagatuns Folkhögskola.

sörjande vid hennes dödsläger, kunde knappast fatta att detta varma hjerta upphört att klappa; men i deras inre ljud såsom en försoning i smärtan minnet af hennes älsklingsång, mottot öfver hennes barnafromma, kärleksfulla och troende lif:

*) »Jeg har baaret Lærkens vinger,
Jeg har sunget høit dens Sang,
Jeg har følt jeg skal mig svinge
In i Paradis en gang.

Jeg har følt jeg har kun hjemme
Der, hvor Sang och Glæde bor;
Ekko af min Ungdomsstemme
Evigt følger mig paa Jord.

Lad kun Graad mit Øie blinde;
Har min Sjel sin Vinge blot,
Skal jeg atter Veien finde
Til min Ungdoms lyse Slot.

Naar jeg frem med hævet Pande
Syngende i Mørkret gaar
Ved jeg, at i Dødens Lande
Springer atter ud en Vaar.

C—a.

*) Dietrichson.

12. Ett besök i Sunne prestgård.

»Och du sanning, heliga och höga,

»Invig till din tjänst mitt ord, mitt öga!»

(*Anders Fryxell: Häfdatecknarens Morgonpsalm.**)

Det var en vacker julidag 1874.

Ångbåten *Anders Fryxell* skjuter rask fart öfver den mellersta Frykensjöns klara bölja och min blick fångas af de i fjerran blånande höjderna, hvilka i norr begränsa horisonten och hvaribland den högsta, Getkärnsklätten, ligger på 4 mils afstånd. Men skådar jag omkring mig på närmare håll, varseblifver jag på venstra sidan en skogbeklädd brant, der s. k. »timmerlöpor», som likna breda rännor midt i skogsmarken, vintertiden tjena till att nedforsla det fällda virket från höjderna till sjön. När man passerat denna höjdsträcka, sänker sig landet, och på en sakta sluttande platå framträder *Vestra Emtervik* med kyrka, byar, odlade fält och betande boskap, under det den motsatta stranden utspringer i en udde, der *Östra Emterviks* kyrka ligger inbäddad i grönska. Längre bort märker man till venster den lilla klippiga och skogbeväxta *Malön*, och derefter framskjuta långt i den klara vattenspegeln en efter annan dessa täcka, mot spetsen afsmalnande uddar, som så vackert känneteckna våra nordiska sjöar. På en af dem skimtar förbi mig *Öjerviks* herrgård, omgifven af en lummig park, på den nästa *Rottne Ros*, hvars ståtliga manbyggnad reser sig på en höjd bland smakfulla trädgårdsanläggningar och talrika löfträd, samt slutligen den intagande *Kolsnäsudden*, der sekelgamla lindar

*) Införd i *Blomman för Dagen*, improviserad kalender, utgifven 1881 till förmån för ett arbetshem för idioter.

vittna om hvar fordom *Sundsbergs* herrgårdsbyggning varit belägen. Det enda, som stör det angenäma intryck jag erfar vid beskådandet af de skiftande företeelserna i det vackra landskapet, är spåren af skogsköflarnes obarmhertiga yxor, hvilka här och der lemnat efter sig hela sträckor af nakna svedjeland.

Emellanåt tilldrager sig ock sorlet och vimlet på däck min uppmärksamhet, och jag kan då ej underlåta att ofta fästa mina blickar på den Mefistofeles, som i skepnad af en tysk jude vandrar omkring bland de talrika passagerarne, hvilka till största delen tillhöra allmogens klass, och på alla upptänkliga sätt frestar dem under förevisande af sina »schene Rariteten». Än ställer han sig framför ett par välmående bondhustrur, draperande ett klädningstyg eller en bordduk, i det han prisar varans förträfflighet och billighet samt söker öfverbevisa dem om, att de skola ångra sig i tid och evighet, om de låta ett så ypperligt tillfälle att göra goda affärer gå sig ur händerna. Efter en stund synes också än den ena än den andra af de hederliga gummorna lyfta upp klädningen för att dyka ned med handen i den undre kjortelns djupa ficka och derur upphemta en välförsedd portmonnaie, hvars innehåll till stor del småningom öfvergår i krämarens rymliga läderbörs. Än åter slår han sig ned bredvid en Vermlandstös, lägger den ena armen förtroligt kring hennes lif, under det han med den andra svänger framför henne ett par brokiga silkesdukar, bedyrande att om hon sätter en af dem på sitt hufvud, så kan han ge sig den och den på, att sjelfve kungen skall bli kär i henne. Eller ställer han sig pratande och gestikulerande hos en grupp unga bonddrängar, och medan han allt emellanåt bjuder dem på en klunk ur sin »lomme-flaske» profvas än på honom sjelf, än på dem klockor och urkedjor, med det resultat att det tyska dussinarbetet stannar i deras fickor och det svenska myntet i hans.

Men sedan tankar och ögon sålunda en stund sysselsatt sig med de yttre föremålen, vare sig att de framstodo i sköna landskapstafvor, hvilkas harmoniska fägring ljuft tilltalade mitt sinne, eller i det rörliga vimlet omkring mig, som ju ej var fritt från de dissonanser, hvilka städse åtfölja menniskolifvet, drogo de sig småningom inåt, och för den inre blicken framskymtade mången hägring ur det förflutna.

Tanken på de vänner, hvilkas vänliga inbjudning jag hörsammat, och som jag nu snart skulle återse i Sunne gästfria prestgård, återkallade minnen från längst hänsvunna tider, då jag, såsom ett sju- à nioårigt barn, ej utan en viss känsla af bäfvan i mitt lilla hjerta, med svenska språkläran i hand stod inför den både älskade och fruktade läraren, Rektor *Anders Fryxell*. Barnaminnets är troget, och jag tyckte mig än kunna se hans forskande, genomträngande ögon och munnen med sitt bestämda, nästan stränga uttryck, som dock vid det han talade eller smålog blef idel uppmuntrande blidhet. Det var denna blandning af godhet och allvar, som, i förening med sträng rättskänsla, gjorde honom så afhållen af sina lärjungar och förtjenade honom det vackra binamnet: rättvisan. Sådant var det tidiga minne jag gömde af den vördade läraren, hvars bild aldrig förbleknat under de många årens vaxlingsrika skiften, och med hvilken jag sedan längre tid tillbaka fått återknyta en kär bekantskap.

Hans dag var väl nu i nedergången, men de karaktersdrag, som barnet redan uppsårat, hade jag återfunnit hos den kraftfulle, mognade mannen och tyckte mig skönja dem än mer utpreglade hos den vörtnadsvärde åldringen, som, liflig och verksam såsom få, ännu med intresse följde tidens företeelser och spörsmål. Han hade ständigt varit en oförskräckt kämpe för rätt och sanning och under starka meningsbrytningar utstått mången skarp dust med sina motståndare, kanske

hvarken begärt eller gifvit skoning. Men berserkakraften hade nu rasat ut och öfver hans lefnadsafton bredde sig ett stilla solljus, hvilket, uppgående i det inre, spridde ett försonande skimmer så väl öfver hans anletsdrag, der blidheten nu drifvit all stränghet på flykten, som ock öfver yttre förhållanden. Dock ej så som skulle hans stränga rättsbegrepp hafva rubbats eller hans allvarliga fordringar på sedlig kraft och renhet gifvit efter för ett slappare åskådningssätt — ännu alltid förfäktade han i detta hänseende sina åsigter med samma orubbliga mod som någonsin. Ej så heller som skulle ett yngre släkte med vördnad lyssna till dessa åsigter och gifva dem sitt erkännande, äfven när de ej öfverensstämde med de för stunden herrskande — åh nej, den gamle kämpen var ännu föremål för månget käckt angrepp af ungdomlige riddersmän, hvilkas fäder han måhända handledt, men som nu ej tålte att han nog hårdhändt handskades med dagens afgudar. Dylika anfall förmådde dock numera ej framkalla harm och bitterhet i den gamles sinne eller uppväcka håg att vedergälla lika med lika. Han smålog blott deråt, sägande: »jag har lefvat tillräckligt länge, för att vara lika härdad för tadel som för beröm».

Ur mina tankars verld återkallades jag till verkligheten af ångbåtens gälla hvisselpipa, och jag märkte att vi befunno oss vid det löfomkransade inloppet till sundet, som, framslingrande sig genom den väl odlade dalen, förenar Mellan-Fryken med öfre Frykensjön. Snart var jag ock vid min resas mål, ty på östra sidan om detta sund ligger så väl Sunne kyrka som prestgården, och vid Sundsvik, der ångbåten lade till, välkomnades jag af mina vänner.

Öfver en bro, som ej gör minsta anspråk på arkitektonisk skönhet, och genom den utmed stranden belägna parken anlände jag till prestgården, som med sin rymliga gårdsplan, beskuggad af åldriga popplar och prydd med gräsmattor och

blommor, sin gammaldags rödmålade byggning*) med den enkla förstuguqvisten, infattad i höga syrénbuskar, gjorde ett angenämt intryck, der den låg omgifven af trädgårdens lum-miga grönska och öfvergjuten med ett strålände solsken. Detta belyste äfven den resliga gestalten på förstugubron, som i den enkla, svarta drägten, med det långa, silfverhvita håret och skägget, den svarta kalotten, den vänliga blicken, de till välkomsthelsing utsträckta händerna, gaf mig bilden af en vördnadsbjudande patriark från forna tider.

Det dröjde ej länge, innan jag kände mig fullt hemma-stadd i den treffliga prestgården och hos dess trohertade inne-vånare, som, oaktadt de voro i besittning af en omfattande bildning och intresserade sig för mångt och mycket, dock bi-behållit sin enkla och naturfriska ursprunglighet. Lifligt fram-stå också ännu för mitt minne de angenäma stunder, det för-unnades mig att tillbringa hos dem, vare sig inom hus, der nutid och forntid tycktes hafva gifvit hvarandra handen för att förena gammaldags trefnad med modern komfort, eller utom hus, der vi ofta läsande eller samtalande, hvilade un-der de skuggrika träden i backsluttningen mot sjön. Från bän-ken under de höga lindarne der den åldrige värden tagit plats, nickade han vänligt åt oss, medan han, med för alla lika hjert-lighet, underhöll sig med församlingsboer ur olika samhälls-klasser, som flitigt besökte honom. Långväga gäster saknades ej heller, och allt emellanåt sökte och funno studenter, stadda på fotvandring, hvila och vederqvickelse i det gästfria hemmet.

Morgnar och aftnar samlades vi vanligen, tjenstepersona-len inberäknad, på förstugubron, då en af husets döttrar in-ledde andaktsstunden med ett kapitel ur bibeln, hvarefter

*) Sedermera (1876) har ett nytt, rymligt corps de logis med en vacker veranda åt sjösidan blifvit uppfördt. Det gamla, som utstått mer än ett sekels omskiftningar, byggdes under den tid Professor And. Fry-xells farfader innehade Sunne pastorat.

familjefadern med klangrik och uttrycksfull stämma utantill uppläste en af våra vackra psalmer — han hade ett högst ovanligt minne, hvori han samlat värderika förråd af vårt lands yppersta skaldestycken, och det förunnades honom lyckan att kunna tillgodogöra sig dessa skatter ännu under lifvets sista dagar. Rörande var att höra den vänliga, faderliga ton, hvarmed han tilltalade sina tjenare med aftonhelsningen: »god natt, god natt, mina vänner.»

Han var just vid denna tidpunkt sysselsatt med Emanuel Svedenborgs biografi, och det föreföll mig som skulle han fullkomligt lefva sig in i den tid och med de personer han skildrade. Åtskilliga delar deraf uppläste han för mig och redogjorde för de orsaker, som föranledt honom till att i många stycken afvika från den förherskande uppfattningen af nämnde personlighet, som med all sin storslagenhet dock ofta torde hafva varit vilseledd af en otyglad fantasi.

När samtalet tog en allvarligare vändning kunde man ej emotstå intrycket af den öfvertygelsens värme, hvarmed Fryxell yttrade sig, ej heller undgå att märka, hurusom en okuflig kärlek till sanningen besjälade honom och kom honom att utan hänsyn uttala hvad han ansåg såsom sådan. Sanning framför allt var den lösen, hvarmed han drog i fejd mot olika meningar, och från sin öfvertygelse vek han hvarken till höger eller venster. För honom var också ingen annan storhet sann än den, hvilken eger den sedliga kraft, som förmår beherrska och kufva passionerna. Deri låg för honom det verkliga människovärdet, och, der detta fattades, förbländades han ej af hjeltens mod, ej af snillet lyseld, ehuruval han gaf båda det erkännande de förtjente.

Af stort intresse var det för mig att lyssna till hans berättelser om Wallinska flickskolans stiftande och dermed förenade omständigheter. Erkebiskop Wallin tillkallade 1830 Fryxell, som då var Rektor vid Maria högre lärdomsskola

och ådragit sig uppmärksamhet för sin pedagogiska förmåga, samt föreslog honom inrättandet af en flickskola, der den intellektuella utvecklingen skulle mer tillgodoses än fallet var vid de läroanstalter, som vid denna tid stodo vårt lands qvinnliga ungdom till buds. Saken intresserade Fryxell, men som han var medellös och måste bryta sin egen bana samt nogsam samt förutsåg de med företaget förknippade svårigheterna, tvekade han dock i förstone. Då Wallin lofvade att blifva den unga anstaltens beskyddare och dessutom att garantera ett visst antal lärjungar, grep Fryxell med ifver verket an, utarbetade en läroplan, hufvudsakligen bygd på samma grunder som Nya Elementarskolans, och öppnade redan 1831 sin skola, hvilken på det hela taget i början snarare möttes af allmänhetens misstroende än välvilja. Dermed var dock första steget gjordt för att gifva en bättre riktning åt den qvinnliga undervisningen, och Fryxell har också hedern af att hafva varit en af de förnämste förkämparne för denna viktiga fråga. Ehuru han såsom skolans föreståndare blott fick medverka för dennas utveckling under tvenne år, fortfor han alltid att nitälska för en följdriktig odling och ett ändamålsenligt användande af qvinnans andliga förmögenheter. Derom vittnar bland annat ett bref, hvilket han 1859 tillskref en af de då varande redaktriserna af denna tidskrift, som ännu befann sig i första stadiet af sin tillvaro, och hvarur jag tillåter mig att anföra följande rader:

»Nu skyndar jag mig att taga till pennan för att uttala min glädje öfver det förnyade minnet af min fordna lärjunge, den då varande lilla — — —, öfver att se hennes redan då framträdande liflighet hafva omfattat ett så högt och ädelt mål, öfver framgången af den viktiga sak, för hvilken också jag sökt i min ringa mån verka, öfver att se mig och denna min verksamhet ihågkommen.

»Sysselsatt med ett arbete, som upptager min tid och alla mina krafter, kan jag icke på annat sätt, än med de varmaste lyckönskningar, visa mitt deltagande för det vackra, välgörande, välsignelsebringande förslaget. Men dessa mina önskningar äro uppriktiga och lifliga», — — — — —

Det glädde mig äfven att höra honom rentvå Erkebiskop Wallins minne från den beskyllning för egennyttia, som gjordes denne i anledning af brytandet af en ungdomsförbindelse för ingåendet af en annan, som lofvade större fördelar i ekonomiskt hänseende, hvilken temligen allmänt cirkulerade för några tiotal af år tillbaka. Berättelsen om denna tilldragelse hade Fryxell upptecknat, och jag har skäl att tro det den återfinnes i de biografiska notiser, hvilka inom kort komma att utgifvas såsom den outröttlige forskarens »Oeuvres posthumes».

Angenämt öfverraskad kände jag mig öfver frånvaron af all doft af den narkotiska ört, hvarmed luften i en prestgård på landet gemenligen är starkt impregnerad, och, då jag uttryckte denna förvåning för en af husets döttrar, berättade hon mig följande lilla anekdot.

Fryxell hade, som ung student, rökt tobak, han, som de flesta andra. Vid ett tillfälle, då en ungdomlig skara var samlad, talade man om tobaksrökning, och en ung flicka yttrade: »ej skulle jag ge en bra karl korgen för att han rökte, men nog såge jag hellre att han ej gjorde det.»

Fryxell, som hörde detta, tyckte svaret godt och förståndigt och beslöt att följa den gifna vinken, samt begagnade sedan aldrig tobak i någon form. Efter några år blef samma unga flicka hans maka.

Sunne kyrka hade i sitt dåvarande skick ej något annat utmärkande framför mängden af landtkyrkor än sin rymlighet och sitt vackra läge på en höjd vid sundet. Så väl i den som i de andra kyrkor, hvilka tillhörde pastoratet, brukade

den åldrige själaherden ännu sjelf förrätta gudstjensten åtskil-
liga gånger under sommaren, och var det mig kärt att få
tillfälle höra honom äfven såsom andlig talare. I hans pre-
dikan återfann jag samma karaktersdrag, som utmärka hans
författarskap för öfrigt: kraft, klarhet och öfvertygelsens
värma. Att han dessutom imponerade genom sin väldiga
stämma och sitt vördnadsbjudande yttre, behöfver jag knappt
tillägga.

Efter hvad jag tyckte mig finna stod han på bästa fot
med sina församlingsboer, trots den pietistiska riktning, som
hos många bland dem gjorde sig gällande och som han snarare
sökte bekämpa än underblåsa. Men Fryxell hade en egen-
skap, ej så vanlig som man kunde vänta hos alla liberale,
nämligen den, att hysa aktning för olika tänkande, när de bevisa
sin tro med sina gerningar. Då gudstjensten var slut, förde
man mig upp i kyrktornet för att visa den hänförande utsigt,
som derifrån ter sig i alla fyra väderstrecken öfver den vid-
sträckta och rikt befolkade Sunnedalen. Norrut ser man öfre
Frykenskjön, återspeglade skogbetäckta branter, vackra herre-
säten och väl byggda bondgårdar, under det den på längre
håll omgifves af höjder i olika förtoningar, hvaraf de längst
bort liggande antaga fjellnatur.

Slutligen vandrade vi omkring på kyrkogården och stan-
nade der synnerligast vid den s. k. prostgrafven, der bland
sju vårdar tvenne bära samma namn som pastoratets siste inne-
hafvare (hans farfar och farbror). Nu hvilar äfven han bland
dem den väldige sanningskämpen, den trägne och trogne arbe-
taren, den nitiske läraren, den ömme fadern och den trogne
vännen, på hvars, af älskande hjertan uppresta, bautasten jag
skulle vilja illägga orden:

»*He was a man, take him for all in all.*»*)

St—

*) *Shakespeare*: Hamlet.

13. Tvänne bref från Anders Fryxell.

(Ur kommendör A. Adlersparres efterlemnade autografsamling.)

Såsom en illustration till den anslående skizzen af Fryxell på Sunne, oss vänligt tillsänd af en värderad medarbetare, bifoga vi härnedan tvänne bref, från den berömde häfdatecknaren, skrifna till Carl August Adlersparre (Albano). Båda äro karaktäristiska, det första såsom uttryck af forskarens storsinnet äfven i förhållande till motståndare och då det gällt egen fördel; det andra, såsom vittnande om de starka personliga sympatier och antipatier, hvilka tillhörde hans natur och stundom tryckte sin stämpel på literaturhistorikerns domslut. Med afseende på det i det första brefvet afvisade anbudet bör man ihågkomma, att C. A. Adlersparre då var blott en par och tjugo års löjtnant, tydligen partisk för vännen Fryxell i striden emot Geijer. Det sista brefvet, skrifvet 27 år senare, antyder deremot att den forne löjtnanten, nu sjelf ansedd skriftställare, velat bryta en lans för Geijer, med anledning kanske af Fryxells »Bidrag till svensk literaturhistoria» eller af sina egna skildringar af Tegnér och Geijer. I hvilket fall som helst äro brefven af intresse, emedan de kasta ljus öfver framstående sidor af Fryxells karaktär.

Red:n.

1.

Cöln d. 21 Nov. 1832.

Högwälborne Herr Baron!

För all del beder jag, det Hr Baron måtte åt Geijer upplåta och öfverlemna allt, som till hans ändamål kan bidraga, och af honom begäres. Mycket tackar jag för anbudet att åt mig spara åtskilligt; men jag gjorde högst orätt, om jag deraf begagnade mig. Geijer har varit mig en älskad och aktad lärare: och hvad än man kan mot honom invända, så är dock säkert, att han både på hufvudets och hjertats vägnar har få sina likar och förtjenar enskild aktning, samt allt understöd i sin literära verksamhet. Derföre förnyar jag åter min anhållan att han måtte få del af allt som förefinnes i Historisk väg; det kan ej bättre användas. — Förlåt nu brådskan af

dessa rader, skrifna under buller af posthorn, värdshusspring och tiggande katoliker. Mera muntligt i vinter. Till dess beder jag om min vörndnad för Hans Excellens, och tecknar mig

Högwälborne Herr Barons

Ödmjukaste tjänare

And. Fryxell.

Vår resa går nu öfver Bryssel, Haag, Hamburg, Köpenhamn hemåt.

2.

B. B.

Af uppriktigt hjerta tackar jag dig för brefvet af den 17 dennes. De ljufvaste, de lyckligaste stunderna i vårt lif äro försoningens. Haf tack för en sådan nu njuten! och var öfvertygad om, att hvarken mitt hjerta eller »min stuga» äro någonsin slutna för en gammal vän. Bland vår gemensamma älsklingskalds herrligaste, för mig dyrbaraste sånger äro Fridsrösterna. Jag lånar dem af honom såsom det bästa, det värtaligaste svar på ditt bref.

Du talar om mitt »*uppträdande mot Geijer*». — Det är nu det vanliga missförståndet. Mitt uppträdande gällde ej Geijers person, utan en hela vår historia genomgående orättvis, antikonstitutionel och ultraröjalistisk uppfattning; och jag angrep derföre ej blott Geijer, utan ock Lagerbring, Botin, Rüh. Striden gällde ej person, men sak. I sak är jag ock ovederlagd och skall en gång och just af den moderat-liberala sidan åtnjuta rättvisa.

Med nöje har jag i Svenska tidningar genomläst din uppsats om Tegnér; också derför att den är begynnelsen till en reaktion mot den köld, den orättvisa, hvarmed Tegnér nu i tjugo år behandlats, till följe af sina på slutet visserligen alltför antiliberala åsigter och glåpord.

En anmärkning! I samma artikel VI läses: »*fosforistiska skolans anhängare af andra ordningen*». Denna din undfallenhet för Atterbom går för långt. Han, chefen, fosforistsnillet, led långt mer än någon af hans efterföljare af det dunkel, den krystning, m. m. som Tegnér gisslade. Så tyckes mig.

Nu har jag alltför länge upptagit din tid. Ursäkta mig och var öfvertygad om min tacksamhet för ditt bref och för din vänskap.

Din vän

And. Fryxell.

Sunne d. 21 Jan. 1859.

14. Nya böcker.

H. W. J. Thiersch, *Kristi bärspredikan och dess betydelse för vår tid*. Öfversättning af *Axel Strandell*. Stockholm, P. A. Norstedt & söners förlag. Pris häft. 1: 75; inb. 3 kronor.

Thiersch är en gedigen, andlig författare, som utmärker sig bland annat därför, att han har öga för så väl individen som samfundet och talar förmaningens ord till båda. Mångfaldiga äro i våra dagar de, som arbeta på att undergräfvad det kyrkliga samfundet, i afsigt att sålunda tillgodose individens behof; och de finna sig därtill föranlättna af de brister, som vidlåda kyrkan. Många af desse angripare äro visserligen illasinnade eller förflugna, men långt ifrån alla; mer än en uppriktig själ deltagar i nedrifningsarbetet. Från andra håll upphöjes kyrkan såsom ofelbar eller åtminstone fullt ut så god, som hon under närvarande förhållanden kan och bör vara, och all skuld för de nutida upplösningsträfvandena vältras på den enskilde. På detta sätt gifver man dock motståndarne endast vapen i händerna. Det höfves väl i främsta rummet kyrkan och hennes lärare, att de gifva sig själfva skuld för mycket af tidens mörka företeelser och göra allvarlig bättring, naturligtvis utan eftergift för obilliga eller mindre välbetänkta, individualistiska fordringar. Thiersch har i ofvan anförda skrift ett och annat sant och varnande ord att säga våra dagars kristenhet. Godt, att i kyrkan finnas herdar, som arbeta i denna riktning och ej instämma i den obetingade och kälkborgerliga belåtenheten med samfundets närvarande tillstånd, hvilken vi ofta möta! Att hvarje enskild kristen måste känna sig som en lem i det hela, att han har att söka ej endast för egen del en plats i Guds rike, utan att han i allt, i sin bön, i sin sträfvan, måste rikta blicken på

Guds rikes tillkommelse i dess fullhet för mänskligheten — detta är också en af bokens grundtankar. Vål torde giltigheten af några förf:s påståenden kunna ifrågasättas — vi våga icke däröfver döma, då dessa påståenden till stor del beröra borgerliga lagfrågor — väl kunde man en och annan gång önska någon mera anderikhet i ämnets utveckling, väl är framställningen här och där något kärf, men så motvägas sådana delar fullt ut af andra ställen, som äro så mycket skönare; vi nämna exempelvis kapitlet om »Fader vår». Öfver ett annat arbete af samme förf. hoppas vi framdeles få tillfälle att yttra oss.

Audax.

Evighetsblommor. En samling religiösa dikter af nyare svenska författare, utgifven af *F. Fehr*. Med 35 illustrationer af *C. Larsson*. Sthlm., C. E. Fritzes Kgl. Hofbokhandel.

Det var en god tanke att utgifva en antologi af religiösa dikter, dels emedan man derigenom kan få en öfverblick af hvad svenska skaldekunsten på detta område frambringat, dels emedan en stor del af den publik, som älskar och har behof af religiös poesi utöfver hvad psalmboken erbjuder, saknar tillgång till våra större skalders samlade arbeten, och därför antingen tager sin tillflykt till »andliga sånger» af mera underhållig beskaffenhet, eller låter sitt behof af sådan poesi förblifva otillfredssälldt tills det småningom dör bort.

Då nu imellertid den riktiga tanken för denna gång fått en form, lämpad *uteslutande* för det bemedlade hemmet — för att icke säga *salongen!* — kräfves för dess bedömande en annan måttstock, än om boken, såsom vi tro varit riktigare, hade fått formen af en folkbok. Första frågan hade dock i så fall varit den, huruvida våra nyare skalder verkligen lemnat stoff till en sådan allmänfattlig samling religiösa sånger.*)

*) Jemför man vår tillgång i detta afseende med t. ex. danskarnes, frukta vi att den skulle stå långt tillbaka. Vi erinra blott om Ingemans och Grundtvigs sånger, till hvilka vi sakna hvarje motstycke.

En annan fråga är, den, hvar gränsen bör uppdragas mellan religiös och världslig poesi. Utgifvaren af *Evighetsblommor*, Pastor F. Fehr, har måhända fattat begreppet »religiös dikt» i en större utsträckning än de fleste. Men om derigenom ett större antal stycken medtagits, hvilka endast hafva en relativ religiös karakter, så har läsaren dock denna vidsträckta tydning att tacka för flera af samlingens vackraste stycken. Vi erinra om *Bästa rådet* af Wallin, *Kyrkan* och *Dopet* af Runeberg, *En natt* och *Till sorgen* af Stenbäck, *Perlorna* af Anna A., *Gellerstedts* vackra stycken, *De små nattvardsbarnen* af Strandberg, m. fl. Af de positivt religiösa sångerna, hvilka isynnerhet af det yngre släktet äro mindre kända men förtjena att blifva det, må här nämnas *Sång på julafton* af Nybom, *Den bästa vännen* af Vitalis, *Martyrerna*, samtalen mellan Perpetua och Flavius, af Stagnelius, *Förtröstan* af Wallin, *Segern* af Geijer, *Ändå* af Stenbäck, samt *Offret* af Tekla Knös, m. fl. Det sistnämnda stycket utgör i vår tanke en af de renaste perlorna i samlingen. Dock undra vi om utgifvaren haft rätt att vidtaga ändringar i formen, hvilka i vårt och flera andras tycke skada det enkla barnafromma innehållet.

Att i illustrationer gifva uttryck åt den lyriska skaldens renaste och högsta ingifvelser torde vara en uppgift, svår i de flesta fall omöjlig att lösa. Man bör således vara tecknaren tacksam för de icke få bilder der han verkligen lyckats, och lemna de öfrige i sitt värde. Bland de mest tillfredsställande påpeka vi *Nattvardsbarnen*, *Perlorna*, *Söndagsmorgonen*, *Martyrerna*, och illustrationen till *David's 36 psalm*.

Vi sluta med att kraftigt anbefalla det vackra och innehållsrika arbetet, och påpeka särskildt att det erbjuder sig såsom en värdefull gåfva för nattvardsungdom.

Munk eller make af *Charles Reade*. Öfvers. af *Mina Bäckström*.

I. Häggströms förlag Sthm 1881. Pris 5 kr.

Vid den tidpunkt, då ungdomen vaknar till historiskt intresse bör detta bland annat näras genom goda historiska romaner. Med historiskt intresse mena vi egentligen det kulturhistoriska intresset; hågen för berättelser om krigiska idrotter och personliga äfventyr sammanhänger med barnomens sagolystnad. Den något romantiserade kulturbilden fångslar i allmänhet ungdomen mer, än den vetenskapligt framställda odlingshistorien. Med den historiska undervisningen i de högre klasserna borde därför alltid följa anvisningar på goda historiska romaner, d. v. s. sådana, der den kulturhistoriska troheten förenas med åtminstone någon diktarebegåfning. En sådan kulturbild, lämplig att sätta i ungdomens händer, på samma gång den är en fångslande läsning äfven för äldre, är »Munk eller Make» af Charles Reade, den kände engelske romanförfattaren. Dess införlifvande med vår litteratur är en frukt af den så hastigt bortgångna fru Mina Bäckströms utmärkta öfversättareverksamhet. »Munk eller make» är en bred historiskt-romantisk skildring, der handlingen ger osökta tillfällen att måla tidens lif. Visserligen kan man anmärka att dessa tillfällen allt för ofta begagnas, och att handlingen derigenom blifvit mycket uttänjd; att knappt en förveckling hunnit bli löst, ett äfventyr slutadt, förr än nya ränker och nya faror uppstå, hvilka, huru spännande och huru lifligt berättade de äro, ofta sakna betydelse för så väl hufvudpersonernas öden, som för deras karaktärers utveckling. Men de sakna aldrig betydelse för målningen af det brokiga, upprörda skede af medeltiden dit berättelsen är förlagd, och sjelfva hufvudhandlingen i denna är också en kulturbild, ett uttryck för samtidens tanke- och känslolif. Detta gör att ett verkligt inre samband finnes mellan de vidlyftiga tidsskildringarne och hufvudpersonernas öde, och att man icke finner

de historiska och de romantiska beståndsdelarne endast löst hopfogade, utan verkligen sammanvuxna med hvarandra. Karaktärsteckningen är icke bokens egentliga styrka, men man träffar der hvarken överkliga, hopsatta medeltidsmenniskor, ej heller godtyckligt inpassade nutidsmenniskor; utan lefvande medeltidsmän och kvinnor. Man märker mycket väl att det är hufvudpersonernas historia, som först fånglat författaren, att allt det öfriga vuxit fram kring denna kärna, denna sanna historia, funnen »i en gammal möglig krönika . . . om ett par unga älskande, som lefvat obemärkta och dödt obesjungna för fyra hundra år sedan»; man känner att han »gifvit dessa två hårdt pröfvade varelser ett rum i sitt hjerta» och att han lidit af deras lidanden. I synnerhet har han varit varm för Margaretha, i hvilken skildras »en så ren, trofast och älskande ande, som jorden någonsin egt». Denna hans värme visar sig i den omsorg, med hvilken han tecknat henne, ej som ett slags helgon, utan som en utpräglad, rörlig och rik natur, hvars styrka stundom slog öfver till svaghet. Hennes kärlek och oskuld, hennes deraf födda hjeltomod och tålomod, gå som gyllene trådar genom berättelsens mörka väfnad. Hon lemnar det djupaste intrycket af alla bokens personligheter; hon är en bild, af hvilken kvinnor kunna lära sig något om sin egen qvinlighets väsen och makt, då den uppenbarar sig i den äkta kärleken, och af hvilken männen kunna stärka sin tro på qvinlig ömhet och renhet. Gerhard, hjälten, synes oss ej fullt så verklig. Men medan Margaretha lefver i en enda känsla och en enda krets, kastas han från intryck till intryck, från land till land; ur det ena uppträdet, det ena lifsförhållandet i det andra, och derigenom är det lätt förklarligt att intrycket af sammanhang i hans karaktär icke blir så starkt. Af alla Gerhards vexlande öden kan här blott en mycket kort framställning lemnas. Han flyr från sitt hem i Holland till Italien, emedan hans anhöriga vilja tvinga honom

att bli prest, ehuru han redan är målare och lagligt trolofvad med Margaretha. I Italien har han goda utsigter att genom sin konst bli ryktbar och rik, och sålunda undanrödja alla hinder för sitt giftermåls fullbordande. En falsk underrättelse om Margarethas död bryter hela hans kraft; han faller i förtviflan och, för att döfva denna, i utsväfningar. Under ångern öfver dessa och i hopp att så finna själafrid blir han munk. På en predikoresa kommer han till Holland, finner Margaretha lefvande och flyr undan henne — som nu är hans värsta frestelse — in i eremitlifvet. Margaretha, som under långa ensamma år arbetat för deras, under Gerhards bortovaro födda barns uppehälle, samt trofast väntat och trott på hans återkomst, har nu mod för dem båda. Hon kan ej uthärda att hennes älskade tillbringar sitt sjelfplågande eremitlif skild från henne och deras barn, utan hon vinner honom åter till det samhälliga lifvet. Han blir kyrkoherde i sin hembygd och de älskande lefva sedan en half mil från hvarandra; råkas hvarje vecka, dela omsorgen om barnets uppfostran och Gerhards församling, och bekämpa sålunda, genom arbete för andras lycka, den jordiska lidelsen.

I denna strid voro de »hvarandras skyddsenglar ej hvarandras förförare», och löste tillsammans den svåra uppgiften att vara »förenade genom oföränderlig kärlek, gammalt förtroende, och ett oregelbundet men laggiltigt äktenskap», samt ett gemensamt barn; medan de deremot »voro skilda genom den heliga kyrkan och deras egna samveten, hvilka utan förbehåll ställde sig på kyrkans sida». Efter tio så framledda år, dör Margaretha, och Gerhard, krossad af denna sorg, följer henne efter några dagar i grafven.

Den kulturhistoriska omklädnaden till Gerhards och Margarethas verkligen timade öden, är, äfven den, grundad på historiska källstudier; genom dessa har boken fått friskhet och naturtrohet, i så väl de små som stora dragen ur lifvet under

det 14:de århundradets senare hälft. Följande Gerhard från hans hem i Holland genom Tyskland och Frankrike till Italien, får man göra jemförelser mellan dessa länders olika seder och tänkesätt; blicka in i det patriarkaliska hushållet, de lifsfarliga och usla värdshusen, och det praktfulla hoflifvet. Man kommer i beröring med så väl det fromma och arbetssamma som med det lättfärdiga klosterlifvet; med folkens öfvertro, kyrkans vidskepelse och de lärde prelaternas fritänkeri. Man får sätta sig in i krigföringen och belägringsättet; i rättsskipningen, med dess orättrådighet och hårdhet; man iakttar den märkliga föreningen hos furstarne och adeln af smak och konstkärlek på samma gång som råhet och grymhet. Man följer konstens börjande utveckling ur och genom kyrkan och klostren till frihet och sjelfständighet; man iakttar sambandet mellan den tidens läkarkonst och qvacksalfveriet: korteligen, man ser tiden från nästan hvarje sida, och i full dager. Det är en lycklig tanke af författaren att framställa det skede, som förberedde humanismens och renaissanceens tidevarf, i och genom detta pars historia. Att alla de rika, andliga krafter, som svälla i det 14:de århundradet, skulle slå ut i en konstens och forskningens vår, är lika naturligt, som att de rikt begåfvade, ädelt danade makarne, Gerhard och Margaretha, hade gifvit lifvet åt en son, hvilken inom andens värld, blef större än de sjelfva.

Det öfverraskar därför icke, då man i sista kapitlet får veta att på det lilla hus i Rotterdam, der Margaretha kämpat mot nöd och sorg för det barns skuld, som hon der gaf lifvet, nu står en inskrift, som förtäljer att »der föddes den store Erasmus». Det hade således varit för en af mensklighetens stormän, som Margareta lidit och arbetat; hennes kärlek och arbete hade icke varit, som de annars så ofta synas i lifvet, mer eller mindre förspillda, utan för hela släktet fruktbringande. Detta gör att boken, trots hjeltens och hjeltinnans

i mycket sorgliga öde, ej lemnar ett slutintryck af endast ve-
mod utan äfven af mod.

E—N.

Makan. Qvinnans fysiska, andliga och sedliga pligter. Af med dr.
Herman Klencke. Öfvers. från 3:dje upplagan af I. K-e.
The Mother and her children. Harper and Brothers.

Med all den mångsidiga men alltför ytliga lärdom som nutidens unga flickor erhålla, gifves dem hvarken i hem eller skola, någon förnuftig upplysning om de ting, som skola komma att utgöra det förnämsta föremålet för intresse i deras sannolika framtid såsom makar och mödrar? I sanning, ämnet undvikes så sorgfälligt som om det vore förbjudet i Guds och människors lagar.

Orsaken ligger egentligen i en falsk föreställning om hvad renhet är. Den gammalmodiga åsigten att qvinnor skulle aktas för all kännedom om det onda är oriktig och svårligen tillämplig i denna tidningarnas, de franska romanernas och de lediga fasonernas tid. En kännedom om den menskliga naturens hela förderf måste till någon grad nå äfven de mest omhägnade qvinnor i våra dagar, och det tillhör hvarje moder att på sig sjelf taga ansvaret för att denna kunskap kommer på det rätta viset. Om alternativet för de unga flickorna vore emellan att veta eller icke veta vissa saker, så kunde en moder känna en naturlig motvilja vid tanken att oroa och uppröra det jungfruliga sinnet; men alternativet är vanligen ett helt annat. Valet ligger alltför ofta emellan att lära känna de rätta sakerna eller de orätta — emellan att betrakta lifvets mest högtidliga verkligheter med alvarligt och vördnadsfullt sinnelag, eller att göra dem till föremål för hemlighetsfulla och pinande förtroenden och tvetydigheter, — huru mycket mödrar än älska tro helt annat.

Det är hög tid att vi — qvinnor och mödrar — se denna fråga rakt i ansigtet, och att vi komma till ett sannt begrepp om hvad som menas med renhet. Renhet betyder fläckfrihet, icke blott okunnighet. Den innebär andlig jemnvigt — den ställning gentemot det onda, som endast kan intagas och kvarhållas der kunskap om det onda förefinnes. Det är icke hvad man *vet* som åstadkommer orenhet, utan hvad man älskar.

Ett förstånd, som vaknar upp till det omgifvande lifvet känner naturligtvis djupt intresse och vetgirighet med afseende på alla de oförklarade företeelser, som äro sällsynta nog för att väcka dess uppmärksamhet. Denna vetgirighet är icke

oädel eller oberättigad; den är lika sund och normal som fysisk hunger. Den är en af naturens fordringar, och kan på ett alldeles naturligt sätt tillfredsställas. En vis moder skall vaka öfver utvecklingen af denna undran; och, då tiden synes der-till mogen, skall hon varligt och klokt stilla den, icke med dåraktiga fabler, utan med enkla fakta. Ingen moder har rättighet att låta sin dotter växa upp i okunnighet om de lagar, som hon måste lyda om hon vill blifva frisk, stark och nyttig. Ännu mindre har en moder rätt att låta sin dotter gifta sig utan full kännedom om det ansvar hon derigenom åtager sig.

Det är, i alla afseenden, ofantligt fördelaktigt för en moder att hafva gjort sina barn till sitt sällskap. Vanan att tala med dem och att förklara svårigheter af olika slag skall öppna vägen för sådan lärdom som denna; och om hon, dessutom, har fått eller skaffat sig någon kunskap i vetenskapliga ämnen, så skall hon finna i förtroligheten med vetenskapliga termer och vanan att behandla ämnet opersonligt, en stor hjälp.

Om nu detta åliggande skulle vara för svårt, så finnes der en annan utväg. För de yngre döttrarna finnas ypperliga böcker, innehållande all nödig upplysning, som utan en skymt af ogrannlagenhet, kunna ersätta personliga råd. För dem som hafva lemnat hemmet, och för hvilka moder-skapets ljufva dröm dagas, vet jag inga bättre vägledare än de båda här ofvan nämnda skrifterna.

När en naturlig och sund vetgirighet mötes af ett frimodigt och enkelt framställande af saken, så är den största fara undanröjd. All frestelse till hemligt afhandlande af dessa frågor flickor emellan är borttagen. Kunskap kan icke försvaga och förderfva karakteren, utan den stärker och renar den, förutsatt att det är rätta slaget af kunskap, rätt meddelad. Det måste gifvas ett rent och rätt sätt att taga reda på hvad helst Gud har förordnat; låtom oss söka tills vi finna det, och sedan varligt leda våra döttrar tills äfven de nå detta mål.

Meddeladt af en moder.